

ბატონიშვილის ბიბლიოთეკა

ციტირებისთვის:

ფულერი ლ., ადამიანური მიზანი და ბუნებითი სამართალი, მ. ბოლღაშვილის თარგმანი,
ჟურნ. „სამართლის მეთოდები“, N1, 2017

ელექტრონული იურიდიული ბიბლიოთეკა www.princelibrary.ge

შექმნილია USAID/PROLoG-ის ფინანსური ხელშეწყობით

სულხან-საბა ორბელიანის
ფონდის ინიციატივა

USAID
ამერიკელი ხალხისგან

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

კანონის უზენაესობის მხარდაჭერა
საქართველოში (PROLoG)

ადამიანური მიზანი და ბუნებითი სამართალი*

ლონ ფულერი

მარიამ ბოლლაშვილის** თარგმანი

რთულია, მიაღწიო ეფექტურ კომუნიკაციას ისეთი ტერმინის ნებისმიერი სახით განხილვაში, რომელიც იმდენად ბევრ მნიშვნელობას ატარებს, როგორც ამას ატარებს ცნება „ბუნებითი სამართალი“. ამ ტერმინის ადეკვატურ სემანტიკურ ანალიზს არა მხოლოდ მოუწევს მისი განსხვავება სხვა, ერთმანეთისგან ადვილად გასარჩევ მნიშვნელობებს შორის, არამედ, აგრეთვე, მას თავის თავზე მოუწევს უფრო რთული ნამონწყების აღება, რაც გულისხმობს თვალყურის მიდევნებას ამ მნიშვნელობების რთულ ნაწილობრივ დამთხვევებზე, რომლებიც მათ საერთო ოჯახიდან წარმოშობის შესახედაობას აძლევთ. ასეთი სახის ანალიზი წინა პლანზე ვერ წამოსწევდა ამ ნაშრომის მიზნებს, რადგან პრობლემა, რომელიც მე მინდა წარმოვადგინო, უკავშირდება ონტოლოგიის ფუნდამენტურ არსს, რაც შესაძლოა გამოითქვას განმარტების პროცესში, მაგრამ ნაკლებად შეიძლება განვითარდეს მის მიერ.

ჩემ მიერ იმის მოკლედ ჩამოყალიბება, თუ რის გაკეთებას არ ვცდილობ ამ ნაშრომში, შესაძლოა, გაუგებრობის თავიდან აცილებაში დაგვეხმაროს. მე, ჩვეული განზრახვით, არ ვცდილობ „ბუნებითი სამართლის თეორიის“ განვითარებას. მე ყურადღებას არ ვამახვილებ ბუნების არანაირ კოდზე. არ ვაპირებ კაზუისტიკის პრობლემების განხილვას, იმის სათქმელად, თუ როგორ გადანწყვეტდა ამა თუ იმ შემთხვევას „ბუნებით სამართალზე ჩემი წარმოდგენა“. ჩემი უმთავრესი საზრუნავია პრობლემის წარმოდგენა და პრობლემის მოგვარების მხოლოდ შემთხვევითი და არასრულყოფილი გზების შემოთავაზება. პრობლემა, რომელსაც ვეხები, ერთ-ერთი იმათგანია, რომელთან გამკლავებასაც, თუმცა მოუქნელად, ბუნებითი სამართალი ცდილობს. ეს არის პრობლემა,

* თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემიდან: Lon L. Fuller, Human Purpose and Natural Law, American Journal of Jurisprudence, Vol.3, Issue 1, 1958.

** ფილოლოგიის მაგისტრი თარგმანმცოდნეობაში, მთარგმნელი.

რომელსაც პოზიტივიზმი ზოგადად განიხილავს, როგორც უბრალოდ არარსებულს.

პრობლემა, რომელიც მე მანუხებს, დგება მაშინ, როცა ვცდილობთ, შევეგუოთ დღესდღეობით საზოგადოდ მიღებულ ფაქტისა და ღირებულების დიქტომიას ადამიანური ქცევის მიზნობრივ ინტერპრეტაციასთან. ამისთვის ჩემი თეზისია, როდესაც ჩვენ ვიღებთ სრულ შედეგს დანახულიდან გამომდინარე, რომელიც ადამიანის ქმედებას მიზანმიმართულს ხდის, ფაქტსა და ღირებულებას შორის ურთიერთობა იმისგან სრულიად განსხვავებულ ასპექტს ვარაუდობს, რაც იყო ნაგულისხმევი დაუსაბუთებელ „ტრუიზმში“, რომელიც გულისხმობს შემდეგს, — „რაც არის“ არაფერია იმასთან შედარებით „რაც უნდა იყოს“. ნება მომეცით, მაგალითი მოვიყვანო.

გარკვეულ მანძილზე ვხედავ ბიჭს, რომელსაც ხელში უჭირავს პატარა, ნაცრისფერი მომრგვალო საგანი. ის თითქოს ამ საგანს გულდასმით აკვირდება. გარკვეული ყოყმანის შემდეგ, იგი ფრთხილად ათავსებს ამ ნივთს ხელისგულებს შორის და ხელებს განმეორებით უჭერს ამ საგანს. ამის შემდეგ ნივთს ხელს უშვებს და თავისუფლად ათავსებს მას მარცხენა ხელში და იწყებს ამ საგნის ადგილმდებარეობის განსაზღვრას მინაზე. ის აშკარად პოულობს იმას, რაც უნდა, იხრება და იღებს ჯოხს. ამ ჯოხს იყენებს საგანზე დასარტყმელად. ამის შემდეგ აგდება ჯოხს და იხრება ამ საგნის ქვაზე რამდენჯერმე დასარტყამად. ცოტა ხანში იგი წყვეტს ამის კეთებას და იწყებს სიარულს ისე, თითქოს არ აქვს გადანწყვეტილი, რას მოიმოქმედებს შემდგომ. მოულოდნელად, იწყებს ჯოხების ერთად შეგროვებას, აწყობს მინაზე გროვად, უნთებს ცეცხლს, ნივთს ათავსებს ცეცხლში და შემდეგ მოლოდინის რეჟიმში ჩერდება გარკვეულ მანძილზე.

ახლა ნათელია, რომ ამ შემთხვევაში რაღაც ხდება, მას შემდეგ, რაც ჩვენ ვიგებთ, რომ მთელი ამ დროის განმავლობაში ბიჭი ცდილობდა ორსადგულიანი მოლუსკის გახსნას, მნიშვნელობები მოულოდნელად იზრდება. ამ მინიშნების გარეშე მე ვერ მივხვდებოდი, რას ვაკვირდებოდი, ზუსტად დავიმახსოვრებდი მოვლენების მოხაზულობას ან სხვას ვუამბობდი ლოგიკურად თანამიმდევრული ქმედებების ჯაჭვს მომხდარის თაობაზე.

უწინდელი თაობა ძალიან მარტივად იტყოდა, რომ ამ მიზნის გასაღები საჭირო იყო იმის „გასაგებად“, თუ რა ხდებოდა. ნება მო-

მეცით, რამენაირად განვსაზღვროთ „გაგება“ თანამედროვე სამეცნიერო მეთოდის ტერმინების შესაბამისად. მოდით, მივიჩნიოთ, რომ ჩვენ გვაქვს „გაგება“, როდესაც მოვლენების კონტროლისა და წინასწარმეტყველების შესაძლებლობა გვაქვს. ნათელია, რომ ნებისმიერი შანსი, რომელიც შესაძლოა მქონდეს ბიჭის მოქმედების მიმართულების შესაცვლელად, მისთვის ყურადღების გადატანით აქტივობის სხვა ხაზში, დიდი დოზით დამოკიდებული იქნებოდა ჩემს ცოდნაზე, თუ რის გაკეთებას ცდილობდა ის. მსგავსად, თუ მე ნებისმიერ საფეხურზე მექნებოდა შესაძლებლობა, მეწინასწარმეტყველა, რას გააკეთებდა იგი შემდეგ, მაგალითად, თუ სწორად მივხვდებოდი, რას გააკეთებდა ჯოხების შეგროვების შემდეგ, ეს იქნებოდა იმის გამო, რომ მე მივხვდებოდი, სულ მცირე ზოგადი ტერმინების საშუალებით, მის მიზანს.

მჯერა, ახლა შეიძლება ვაჩვენოთ, რომ მოვლენების ნებისმიერ ინტერპრეტაციაში, რომელიც უშვებს, რომ რასაც აკვირდებიან როგორც წინასწარგანზრახულს, ფაქტი და ღირებულება ერთმანეთს ერწყმის. ამ შემთხვევაში შეხედულება, რომ ღირებულება არის რაღაც უცხო წმინდა ფაქტობრივი აზრისგან — დამკვირვებლის მიერ დაკვირვების საფუძველზე მოფიქრებული — კრიტიკულ განხილვას უბრალოდ ვერ უძლებს. თუ მე შემიძლია წინასწარმეტყველება, რომ ბიჭის ხელების გამოყენებით მოლუსკის გახსნის ცდა მალე დასრულდება, ეს იქნება იმის გამო, რომ მე ვიცი, ეს არ არის მოლუსკის გახსნის „კარგი“ ხერხი; მხოლოდ ბიჭის მიზნის მიხედვით შეფასებული, იგი განიცდის „ღირებულების“ ნაკლებობას. აქ მოვლენების სტრუქტურა, მათი სინამდვილეში გაშლისას, შეიცავს ღირებულების ელემენტს, ისე, რომ შეგვიძლია ვთქვათ: „ეს არის ცუდი, ეს არ გაგრძელდება“ ან „ეს არის კარგი, ჩვენ შეიძლება ველოდოთ მის გაგრძელებას“.

მე დარწმუნებული ვარ, ეს საკითხი სადავო იქნება იმ თვალსაზრისით, რომ მთელი ეს ილუსტრაცია არასწორი შეხედულებების ყველაზე მკაფიო გამოხატულებას ეფუძნება. შეიძლება ითქვას, რომ „ღირებულება“ აღარ არის ჩემ მიერ მოთხრობილი ფაქტების დამახასიათებელი შინაგანი თვისება, ვიდრე ის იქნებოდა, მოდით, ვთქვათ, თუ მე დავაკვირდებოდი თხუთმეტი ფუტის კედელზე მიყუდებულ ხუთი ფუტის სიგრძის კიბეს. რასაკვირველია, ეს სიტუაცია, როგორც დაკავშირებული, არაფერს გვთავაზობს, ღირებულებითი შეფასების მსაგავსს მანამ, სანამ შემიძლია მასზე

ვთქვა — „ეს ცუდია“, თუ მე მივიჩნევ, რომ ვინმე, ნორმალური რეპუტაციის ადამიანი, გეგმავს კიბის გამოყენებას კედლის გასაზომად და თუ მე წინასწარ მივიღებ მის მიზანს, როგორც ღირებულს. ერთადერთი განსხვავება ამ შემთხვევასა და ჩემ წინა მაგალითს შორის, შეიძლება ითქვას, არის ის, რომ მაშინ, როცა ვუყურებთ ბიჭს მოლუსკით, ფიზიკური მოვლენების დაკვირვება, ბიჭის მიზნის აღქმა და ამ მიზნის, როგორც შეფასების სტანდარტის, წინასწარი მიღება, ყველაფერი გრძელდება ერთდროულად, ისე, რომ აქ ერთმანეთში ირევა მთავარი განსხვავება, თუმცა ეს ქმნის ფაქტისა და ღირებულების ერთმანეთთან შერწყმის ილუზიას. ის, რომ ისინი დარჩნენ განსხვავებულები მაშინაც კი, როდესაც ვაკვირდებით მიზნობრივი ქმედების შედეგებს, ნათელი გახდა კიბისა და კედლის მაგალითის ილუსტრაციით.

ეს არგუმენტი უგულბელყოფს ფაქტს, რომ როდესაც საქმე გვაქვს მიზნობრივ ქმედებასთან, რომელიც მოფიქრებულია დროში, სტრუქტურა, რომელსაც ვაკვირდებით, ვიხსენებთ და ვამბობთ ტყუილებს, არა მომენტალურად, არამედ მოვლენების მიმდინარეობის პროცესში, შეიძლება გავიგოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მონაწილეობას მივიღებთ შეფასების პროცესში, რომლის საშუალებითაც „ცუდი“ არის უარყოფილი და „კარგი“ — შენარჩუნებული. თუ თვალს შევავლებ პრობლემას მათემატიკოსის მხარს ამოფარებული, რომელიც მუშაობს ჩემი კომპეტენციის მიღმა არსებულ საკითხზე, მე არ შემიძლია მისი ქმედების წინასწარმეტყველება ან კონტროლი და არც შემეძლება არაარსებითზე უფრო მნიშვნელოვანი დეტალების მოთხრობა იმაზე, რასაც ვაკვირდებოდი. ისეთ შემთხვევაში, როგორიცაა ბიჭისა და მოლუსკის მაგალითი, მოვლენის „ფაქტი“ შეიძლება გაგებულ იქნეს მხოლოდ ერთი საკმარისად შესაძლებელი ცოდნის მეშვეობით იმის შესახებ, რა ხდება მაშინ, როდესაც „კარგი“ მიიღება და „ცუდი“ უარყოფილი იქნება. თუ ჩემი რომელიმე ილუსტრაცია ქმნის „ილუზიას“, რომ კიბისა და კედლის მაგალითი შემთხვევაა, სადაც მიზნობრივ ქმედებაში ნყვეტა ტოვებს წინასწარ ვარაუდს ფიზიკური საგნების დროებით განლაგებულ ფორმაში, რომელთა შესახებაც შეგვიძლია ვისაუბროთ მასში უფრო დიდი მიზნობრივი ელემენტის იმპორტის გარეშე, ვიდრე ყველა ენისთვის თანდაყოლილი მახასიათებელია.

დარწმუნებული ვარ, ამ თვალსაზრისით, სადავო იქნება, რომ ჩემი დაკვირვება ერთმანეთში აურევს კითხვას საბოლოო ღირებუ-

ლების შესახებ და კითხვას ყველაზე ეფექტური საშუალებების ამორჩევასთან დაკავშირებით უშუალო მიზნის გასაანალიზებლად. შესაძლოა, მართალია, რომ მიზნობრივი ქმედების გასაგებად და აღსაწერად მოგვიწევს ქმედების ღირებულების განსაზღვრის პროცესში სხვის ადგილზე თავის წარმოდგენა, მაგრამ ნებისმიერი ასეთი შეფასება აუცილებლად შედარებითია იმასთან, რასაც დიუი “end-in-view”-ს უწოდებს. ის ფაქტი, რომ მოლუსკის გახსნის „კარგი“ და „ცუდი“ გზები არსებობს, უპასუხოდ ტოვებს შემდეგ კითხვას, — თვით მოლუსკის გახსნა არის თუ არა აქტივობა, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს კარგი.

მაგრამ მართებულია ის, რომ მიზნობრივი ქმედების მსვლელობა შეიძლება უბრალოდ გაგებულ იქნეს მისი აღქმით დროის ნებისმიერ მონაკვეთში, რა პირდაპირი მიზანიც არ უნდა იყოს მიღწეული შემდეგ? ერთი მიზნიდან მეორე მიზანზე გადასვლა უნდა აღვიქვათ როგორც სასწაული, რომელიც შეფასების პროცესში დამკვირვებლის მხრიდან არც მოითხოვს და არც ნებას რთავს იმ შეფასებაში მონაწილეობას, რომელიც ცვლილებას წარმოქმნის?

ჩემს ახლანდელ ილუსტრაციაში აღვწერე შემთხვევა, სადაც აშკარად განყენებული ქმედებების სერია მიმართული იყო იმისკენ, რასაც მე ვუწოდებდი ერთადერთ მიზანს. უკეთესი იქნებოდა ამ უბრალო შემთხვევაშიც კი საუბარი არა მიზანზე, არამედ ერთმანეთთან დაკავშირებული მიზნების სიმრავლეზე. „მოლუსკის გახსნა“ მასზე ხელის მოჭერით აშკარად განსხვავებულია „გახსნისგან“, რომელიც შესაძლოა ცნობისმოყვარეობის შედეგი იყოს. მაგრამ, დაუშვათ ბიჭის აქტივობის მიმართულებაში დიდი ცვლილება. მაგალითად, მას უთხრეს, რომ მახლობლად არის აკვარიუმი, სადაც შეუძლია დააკვირდეს მოლუსკების გამოკვებასა და კვიშიდან მათ ამოთხრას და სადაც ისინი იქნებიან თავიანთ ბუნებრივ საცხოვრებელ პირობებში. ბიჭი აგდებს თავის მოლუსკს და გარბის აკვარიუმის სანახავად. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მისი ქმედებების უწყვეტობაში ახლა იყო სრული წყვეტა, ან შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მან უბრალოდ მისი ნამდვილი მიზნის ყოველმხრივ დასაკმაყოფილებლად უკეთეს საშუალებას მიაგნო? ბიჭის აქტივობაში შესაძლოა სხვა ცვლილებების წარმოდგენა, როგორიცაა, მაგალითად, მოლუსკის დადება და ენციკლოპედიის გადაშლა, სადაც მანამ, სანამ C-ს მიაღწევდა, მას აღფრთოვანებაში მოიყვანდა სტატია ას-

ტრონომიის შესახებ. უმთავრესი აზრი, რის გადმოცემასაც ვცდილობ, ისაა, რომ ქმედების ნებისმიერი სირთულის მიმდინარეობის გასაგებად საერთო „მიზანი“ საკმარისი არაა. თუ მე მივხვდი, რას აკეთებდა ბიჭი, ეს მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი ერთმანეთის მსგავსი ადამიანური ბუნების გამო მოხდა, იმ ხასიათის გამო, რომელიც ორივე ჩვენგანში ყოველთვის არასრულია და მუდმივი განვითარების პროცესშია.

ნებისმიერი საერთო ადამიანური მიზანი — არა აქვს მნიშვნელობა, იგი გამოხატულია ქმედებაში თუ სიტყვებში — არის არასრული, როდესაც ჩამოშორდება იმ მთლიანი სისტემის ფორმას, რომლის ნაწილსაც წარმოადგენს. ნებისმიერი მოცემული მიზნის მნიშვნელობა ყოველთვის კონტროლდება მასთან ურთიერთქმედებაში მყოფი ფარული მიზნებით. ეს კარგად ჩანს ვიტგენშტაინის მაგალითში:

ვილაც მეუბნება: „ასწავლე ბავშვებს თამაში“. მე მათ კამათლებით თამაშს ვასწავლი და ამ დროს ის პიროვნება მეუბნება, „მე ასეთი ტიპის თამაშს არ ვგულისხმობდი“. თამაშებს შორის კამათლის თამაშის გამორიცხვა მას გონებაში მანამაღე მოუვიდა აზრად, სანამ მე მომცემდა დავალებას?¹

ისინი, ვინც ამტკიცებენ დიდი ენერგიის საჭიროებას სიტყვებზე ან ადამიანის ქმედებებზე შეფასებას მოკლებული მნიშვნელობის მისაკუთვნებლად, კარგი იქნება, თუ ამ მაგალითზე დაფიქრდებიან.

დილემა, რომელსაც ჩვენ ვუპირსპირდებით, როდესაც ვცდილობთ გამოვიყენოთ ფაქტისა და ღირებულების დიქტომია ადამიანური მიზნისთვის, ხელახლა შეიძლება ჩამოყალიბდეს მნიშვნელობისა და მიზნის ურთიერთობის თვალსაზრისით. ყველა, ვინც დაფიქრდება მორალურ საკითხებზე, მნიშვნელობასა და მიზანთან დაკავშირებით, ორი აზრი გაუელვებს. ერთი მხრივ, თითქოს ნათლად ჩანს, რომ მოცემული მიზნის რეალიზაციისთვის შესაფერისი მნიშვნელობის შერჩევა არის აქტივობა, რომლითაც დაკავებულია ადამიანის გონებრივი შესაძლებლობა, მისი ზუსტი ანალიზის უნარი და დაკვირვება. ფიქრის მეორე ხაზს თანაბარი დამაჯერებლობით მივყავართ დასკვნამდე, რომ ამ აქტივობას უნდა ჰქონდეს საბოლოო წერტილი და რომ საბოლოოდ მიღწეული მასქსიმალური მიზანი შეუძლებელია გადაწყდეს ანალიზით ან

¹ Philosophical Investigations 33 (1953)

დაკვირვებით, მაგრამ გარკვეული თვალსაზრისით, მოფიქრებული უნდა იყოს მოვლენების საფუძველზე. აზრის ეს ორი ხაზი შეიძლება თავისუფლად თანაარსებობდეს მანამ, სანამ ის გადაწყვეტილების ნებისმიერ პროცესს შეეხება. როდესაც ეს ხდება, განსხვავება, რომელიც მათ აცალკევებს, ქრება და მათი ფარული კონფლიქტი აშკარა ხდება. როდესაც ჩვენ ვუპირისპირდებით რეალური გადაწყვეტილების მიღების საჭიროებას ქმედების მიმდინარეობის შესახებ, მნიშვნელობა და მიზანი უკვე აღარ არის ერთმანეთთან ტანდემში, არამედ გადაინაცვლებენ ურთიერთმოქმედების წრეში.

თუმცა ჩვენ ვუპირისპირდებით ისეთი სახის დილემას, რომელიც წარმოდგენილია ფიზიკაში სინათლის რყევისა და ატომური თეორიებით – ორი შეხედულება, რომელთაგან თითოეული, განცალკევების შემთხვევაში, მართებული ჩანს, მათი ერთმანეთთან კომბინირების შეუძლებლობას ამტკიცებს. ეთიკაში, სამწუხაროდ, ეს კონფლიქტი მკაფიოდ თავს ამჟღავნებს მხოლოდ იმ წერტილში, სადაც თეორია ადამიანური საქმეებისგან განსხვავდება.

თავს არ გაჩვენებთ, რომ შემიძლია ამ პრობლემით გამონეული სირთულეებისგან თავის დაღწევა. ვვარაუდობ, რომ პრობლემის ნაწილი მდგომარეობს ენაში. ენის ფორმები, განსაკუთრებით ისინი, რომლებსაც საქმე აქვთ ქვემდებარესთან, ზმნასთან და შემასმენელთან, შესაფერისია საბოლოოდ მოფიქრებული ქმედების აღსაწერად, მაგრამ ეს ფორმები საკმაოდ მოუხერხებელი საშუალებაა, როდესაც საქმე გვაქვს ურთიერთმოქმედებასთან. სიტყვებს, რომლებსაც ჩვენ ვიყენებთ მენტალური აქტივობის აღსაწერად, აგრეთვე, შეუძლიათ გამოიწვიონ გარკვეული გაუგებრობა საკითხის გაგებაში. ტერმინი „აზროვნება“ შესაფერისია, როდესაც მიემართება ყველაზე ეფექტური საშუალებების შერჩევის პროცესს მისაღები მიზნის გასაანალიზებლად, მაგრამ შეუფერებელია იმ პროცესის აღსაწერად, რომლის საშუალებითაც გამოსახულებითა და ვარაუდით, ჩვენ ვყალიბდებით, თუ „რა გვინდა რეალურად“, თუმცა პრაქტიკაში ორივე პროცესი მიდის წინ ურთიერთობაში და ორივე უფრო მაღალ ნერვულ ცენტრებს იზიდავს.

ეჭვი არაა, რომ სირთულის ნამდვილი წყარო უფრო სიღრმეში დევს. მნიშვნელობისა და მიზნის პრობლემა უბრალოდ ცხოვრების სიღრმისეული საიდუმლოების ზედაპირზე გამოსვლაა. ამჟამად არსებული აქტუალური საკითხი განსხვავდება იმით, რომ ის აერთიანებს ორ თვისებას, რომლებიც არ გვხვდება არააქტუალურ სა-

კითხვებში: პირდაპირობა და შემგუებლობა. ამ ორი თვისების გამო-
ოუცნობ ურთიერთობაში მდგომარეობს მნიშვნელობისა და მიზნის
პრობლემის საკითხი. შესაძლოა, საიდუმლოება, რომელიც მიზნის
ჩამოყალიბების პრობლემას თან ერთვის, მხოლოდ კონკრეტული
გამოხატულებაა იმისა, რაც გარს ერტყმის ყველა ბიოლოგიურ ფე-
ნომენს, რომლებიც, როგორც ჩანს, ორგანიზმის შიგნიდანვე „გეგ-
მავენ“ საკუთარ თავებს. ჩვენ ვხედავთ, რომ არაფერია იმაში საკ-
ვირველი, როცა ცხოველი სარგებლობს საკუთარი საფარველით
სიცოცხისგან თავის დასაცავად, მაგრამ წარმოიდგინეთ, სასწაულის
მომსწრე გავხდებით, როდესაც სხვა ცხოველი იმავე პრობლემის
დაძლევის შეეცდება ბალანის გაზრდით — თუმცა გაგვიჭირდება
იმის ახსნა, თუ რატომ არის ერთი მოვლენა ჩვეულებრივი ამბავი და
მეორე — ასეთი მისტიერიული. შესაძლოა, ცხოველის შემთხვევაში,
რომელიც იზრდის უფრო სქელ ბენვს ზამთართან შესახვედრად,
სირთულე გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ ნაცნობი საშუ-
ალებისა და მიზნის ურთიერთობა არასაკმარისი ჩანს, ასე რომ, მი-
ზანს საკუთარი თავის რეალიზება უხდება პირდაპირ. სხვა
სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჩვენი გონება თავს კომფორტულად
გრძნობს, როდესაც საქმე გვაქვს საშუალებისა და მიზნის ურ-
თიერთქმედებასთან, მაგრამ ჩვენი გონება ნუხდება, როდესაც
ვცდილობთ, გავიგოთ ამ ურთიერთობის ნევრები ერთმანეთისგან
იზოლაციაში.

თუ ამ მწირ რჩევებს აქვს რაიმე ზოგადი ღირებულება, ეს დახ-
მარება იქნება პრობლემის იდენტიფიცირების პროცესში და არა
პრობლემის გადაჭრის გზების პოვნაში. მართლაც, მე მჯერა, რომ
საკითხი, რომელსაც ახლა ვუპირისპირდებით, არ არის პრობლემის
გადაწყვეტის საშუალება, არამედ იმის გადანყვეტაა, თუ როგორ
მოვიქცეთ პრობლემის გადაჭრის გზის არარსებობის შემთხვევაში.

ერთი-ერთი პასუხი ზემონახსენებ დილემურ სიტუაციაში ამ
დროისთვის სავსებით ნაცნობია. ყველაზე ექსტრემალურ ფორმაში
იგი ეფუძნება შემდეგს: ადამიანური მიზნისა და „ღირებულების“
საფუძვლიანობა მოტივირებული დემონსტრაციის საქმე არ არის.
მაშინ, როცა შესაფერისი მნიშვნელობების შერჩევის პროცესს აქვს
ინტელექტუალური წამოწყების სახე, მნიშვნელობა მიზნის გარეშე
უბრალოდ ანომალიაა. მანამ, სანამ ჩვენ შევარჩევთ მიზანს ჩვენი
სურვილის მიხედვით, მნიშვნელობების ნებისმიერი სახით განხილვა
უშედეგოა. თითოეული მნიშვნელობისა და მიზნის პრობლემა

ფულერი, ადამიანური მიზანი და ბუნებითი სამართალი

უნიკალურია. თუ ასე არ იქნებოდა, მაშინ ეს მიუთითებდა, რომ თავად მიზნის ფორმირება არის სამართლიანი პროცესი, ექვემდებარება რაციონალურ შემეცნებას, რომელიც, მიიჩნევა, რომ შეუძლებელია იყოს პრეცედენტი.

იმავე დილემური სიტუაციიდან სხვა ინტელექტუალურ ტრადიციას სხვა დასკვნა გამოქვს. მანამ, სანამ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მნიშვნელობა და მიზანი ურთიერთქმედებენ, შეუძლებელია წინასწარ მიზეზის ზუსტი როლის განსაზღვრა. ამიტომ, მოდით, უკუვაგდოთ ჩვენი გაგების უნარი, რამდენადაც მას გაურკვევლობის ლაბირინთებში შევყავართ, სადაც მნიშვნელობა და მიზანი ურთიერთქმედებენ. მოდით, ერთად ვეძებოთ ამ გაურკვევლობის ლაბირინთებში და აღმოვაჩინოთ შეთანხმება ამ სფეროში, რამდენადაც ბუნება მოგვცემს ამის საშუალებას.

ეს მოსაზრება ამტკიცებს პროცესის რეალურობას, რომელსაც შეიძლება საერთო მიზნის კოლაბორაციული არტიკულაცია ეწოდოს. საუკუნეების განმავლობაში, მიუხედავად მისი ექსტრაგაგანტულობისა და დოგმატიზმისა, ბუნებითი სამართლის სკოლა იყო ის, რამაც შეინარჩუნა ამ პროცესში რწმენა. ეს რწმენა გამართლებულია?

მჯერა, ამის სარწმუნოდ ბევრი დამამტკიცებელი საბუთი გვაქვს. ყოველდღიურ ცხოვრებაში, პირადი გამოცდილებიდან გამომდინარე, ყველამ ვიცით, კრიზისის პერიოდში მეგობართან საუბარი ხშირად დაგვხმარებია იმის გასაგებად, თუ რა გვინდა რეალურად. საბოლოო შედეგზე დიდად არ მოქმედებს, რას გვეტყვის ჩვენი მრჩეველი „შენს საშუალებებს სიფრთხილით შეხედე“, თუ „ყურადღებით ანონ-დანონე შენი მიზნები“. რჩევის შედეგი ორივე შემთხვევაში არის მოფიქრებისა და კონსულტაციის დაწყების პროცესი, რომელმაც შესაძლოა საკუთარი თავის შემეცნება მთლიანად შეცვალოს. ურთიერთგაგებისთვის საჭირო ასეთი კონსულტაციის სარგებლიანობის მიღწევა ძალიან რთულია და შესაძლოა, ჩანს, რომ კოლაბორაცია ასეთ პერსონალურ დონეზე არ არის რელევანტური სამართლისა და ეთიკის უფრო სერიოზულ საკითხებთან მიმართებით.

ამას გარდა, ვფიქრობ, რომ საერთო სამართლის ისტორიაში ჩვენ გვაქვს მაგალითი, რომელიც გვასწავლის, თუ როგორ შეუძლია სოციალურ ინსტიტუტს მისი ერთიანობისა და სიცოცხლისუნარიანობის წარმოშობა იმავე სულისკვეთების კონსულტაციისგან, რომე-

ლიც აცოცხლებს ორი მეგობრის მსჯელობას პრობლემის ერთად განხილვისას. საერთო სამართალი არის არა ერთი, არამედ ბევრი მოსამართლის ერთობლივი მუშაობის შედეგი. მისი განვითარების ისტორიაში საერთო სამართლის პრინციპები გაუმჯობესდა და დაიხვეწა. ამავე დროს, ხშირად ხდებოდა ამ პრინციპების გადახედვა მათივე ეფექტური განხორციელების გასაუმჯობესებლად. თუმცა, მიჩნეულია, რომ საერთო სამართალი დაფუძნებულია პრეცედენტულ სამართალზე, არ არსებობს ნებისმიერი კონკრეტული პრეცედენტის მნიშვნელობის კონტროლირებადი ვერბალური ფორმულირება. ის, რასაც ამბობს სასამართლო წინა შემთხვევაზე, ყოველთვის ახლებური ინტერპრეტაციის საგანია ახალი შემთხვევების წარმოშობის დროს. პრეცედენტის მასშტაბი განსაზღვრულია არა მხოლოდ *end-in-view*-ს სინათლის ფონზე, რომელიც გამოძიებულია სასამართლოს მიერ, რომელმაც გადანყვიტა ასე, არამედ მხედველობის მიღმა არსებული მნიშვნელობების ფონზე, რადგან ისინი არ არიან ჩართულნი აქტიურ ცნობიერებაში გადანყვიტელი შემთხვევის ფაქტებით. პრობლემა, რომელიც დასმულია ვიტგენშტაინის ბავშვების თამაშის მაგალითით, საერთო სამართლისთვის ძალიან ნაცნობი და ახლობელია. და შემთხვევითი შეცდომების გამონაკლისის გარდა, ლიტერალიზმში მისი პასუხი ყოველთვის იყო „არა, ის არ გულისხმობდა ამ ტიპის თამაშს“.

ის, რასაც მე საერთო მიზნის კოლაბორაციული არტიკულაცია ვუწოდებ, ასევე, შეიძლება ილუსტრირებულ იქნეს ყოველდღიური მაგალითით, რომელიც, მჯერა, ყველასთვის ნაცნობია. ვგულისხმობ, პრობლემისთვის ყოველდღიური გამოყენების სიტყვებით ადეკვატური განსაზღვრების მიცემას. სემანტიკის თანამედროვე განხილვაში ჩვეულებრივი მოვლენაა იმის მტკიცება, რომ ლექსიკოგრაფი არის მხოლოდ სიტყვების გამოყენების დამკვირვებელი და ჩამწერი. ეს სისულელეა. ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ ნაცნობი სიტყვისთვის სწორი განმარტების მიცემა საკმაოდ შრომატევადი ინტელექტუალური საქმეა. თუ ვინმე აიღებს ისეთ საერთო სიტყვას, როგორიცაა „ღუმელი“ ან „ფული“ და თავის ექსპრომტად გაკეთებულ განმარტებას კარგ ლექსიკონში მოცემულ განმარტებას შეადარებს, დარწმუნებული იყოს, გაიგებს, რომ არსებობს სიტყვის გამოყენების შემთხვევები, რომლებიც შეუმჩნეველი დარჩა ანდა რომლებიც მისთვის უცნობი იყო. მაგრამ ის, რასაც იგი უპირველესად აღმოაჩენს, ისაა, თუ რამდენად საცოდავად დამარცხდა მისი

ფულერი, ადამიანური მიზანი და ბუნებითი სამართალი

საკუთარი განმარტება სიტყვის მიზნობრივი ბირთვის მნიშვნელობის გამოხატვაში, იმ სიტყვისა, რომელიც, როგორც მან, ისე ყველამ იცოდა, მაგრამ ვერ შეძლო მცირე დროში სიტყვის განმარტების ადეკვატური ფორმულირება. კარგმა ლექსიკოგრაფმა არა მხოლოდ იცის შენზე და ჩემზე მეტი სიტყვის გამოყენება, არამედ მისი ანალიზის უნარმა შესაძლოა მისცეს შესაძლებლობა, იზინასწარმეტყველოს უფრო წარმატებულად, ვიდრე ეს ჩვენ შეგვიძლია, თუ თავადვე როგორ ვიყენებთ ისეთ სიტყვებს კონტექსტში, რომლებთან შეხებაც მანამდე არ გვქონია.

თანამედროვეობისთვის დამახასიათებელი ნებისმიერი წარმოდგენის უარყოფა, რომ ადამიანებს ინტელექტუალური რესურსის გაერთიანებით შეუძლიათ მივიდნენ იმ ცოდნამდე, თუ რა არის მათი ნამდვილი მიზანი, ვლინდება ზიზღში, რომლებიც ხვდება ესეებს შემდეგნაირი სათაურებით — „რა არის ხელოვნება?“ რა თქმა უნდა, ასეთი სათაურის მქონე ესეების უმეტესობა პრეტენზიულია და ცარიელი. მაგრამ თანამედროვე უარყოფა არ ეყრდნობა შეთავაზების ხარისხს, არამედ უფრო მეტად დაფუძნებულია პრინციპზე. არსებობს მოსაზრება, რომ ნებისმიერი ასეთი სათაური ინვესტს გაუგებრობას ფაქტსა და ღირებულებას შორის და ზოგადად ემსახურება თაღლითური განზრახვის საფარად, რომელშიც გადის ავტორის სუბიექტური აზრი იმის შესახებ, როგორ უნდა გამოისახოს ხელოვნების ჭეშმარიტი არსი — თითქოსდა შესაძლებელი ყოფილიყო ადამიანური ცდის მთავარი არსის აღწერა ამ ცდაში მონაწილეობის გარეშე და თითქოსდა ეს მონაწილეობა ყოფილიყო სხვაგვარი, ვიდრე შემოქმედებითი ნიჭი. თუ პროტესტი გამოითქმება უფრო რადიკალურად, ისე, რომ შეუძლებელი იქნება მისი დაშორება სათაურის შეცვლით — „რა უნდა იყოს ხელოვნება ჩემი აზრით“, შემდეგ ის, რაც რეალურად უარყოფილია, არის რეალობა, რასაც მე მიზნის ერთობლივი გამოყენების კოლაბორაციული არტიკულაცია ვუწოდებ.

მჯერა, ეს უარყოფა განსაკუთრებით ტრაგიკულად იგრძნობა დღეს, ჩვენს წარუმატებელ ცდაში, განვახორციელოთ წინა თაობის სამუშაო სოციალური წესრიგის ფორმების ანალიზსა და განილვაში. მე ვიყენებ ამ ტერმინს ზოგადად, რათა მოვიცვა წესები, პროცედურები და ინსტიტუტები, — მოკლედ, ყველა გზა, რომლებშიც ადამიანების ერთმანეთთან ურთიერთობა ფორმალურ წესრიგს ექვემდებარება, თანხმობით, ჩვევით ან ბრძანებით. ტერმინი, რო-

მელსაც მე ვიყენებ, გავლენას ახდენს სამართალზე, პოლიტიკაზე, ეკონომიკაზე, სოციოლოგიაზე და ეთიკაზე, და თამაშის სისტემასაც კი მოიცავს. თუმცა, ხელშეკრულება, სასამართლო გადაწყვეტილება, უმრავლესობის პრინციპი, სამი დარტყმის და ოთხი ბურთის წესი* — ყველა ეს სოციალური წესრიგის ფორმებია.

ეს ფორმები ზოგადად განიხილება მხოლოდ მათი ყველაზე აშკარა ასპექტის მიხედვით, ანუ, როგორც საშუალებები ადამიანური მიზნის რეალიზაციისთვის. მაგრამ ისინი, აგრეთვე, თავად არიან მიზნები, ორი მეტისმეტად ერთმანეთთან დაახლოებული აზრით. ისინი არიან მიზნები, იმ თვალსაზრისით, რომ, თუმცა ჩვენ ვქმნით მათ, ისინი გვეხმარებიან გვაქციონ ისეთებად, როგორებიც ვართ, ადამიანის დამოკიდებულება საზოგადოებაზე სწორედ ეს არის. ნებისმიერი კონკრეტული ეკონომიკური სისტემა ემსახურება არა მხოლოდ აპრიორული საჭიროებების დაკმაყოფილებას, აგრეთვე, წარმოქმნის საკუთარი საჭიროებების კონკრეტულ მოდელს. მეორე, ნებისმიერი სოციალური წესრიგის ფორმა შეიცავს საკუთარ შინაგან მორალურობას. თუმცა ჩვენ შეგვიძლია შევაფასოთ ფეხბურთი ზოგადი სტანდარტის მიხედვით და ვთქვათ, „ფეხბურთი არის კარგი თამაში“, მაგრამ, აგრეთვე, შეგვიძლია შევაფასოთ ის იმ სტანდარტების მოხედვით, რომლებიც შედგენილია მისი შინაგანი მოთხოვნილებების საფუძველზე და ვთქვათ, „ფეხბურთის თამაში შეუძლებელი გახდება, თუ ასეთი ტიპის რალაცის დაშვება გაგრძელდება“. ჩვენ შეგვიძლია შევაფასოთ სასამართლოს გადწყვეტილება, როგორც უთანხმოების მოგვარების საშუალება და შევადაროთ ის იმავე პრობლემის მოგვარების ალტერნატიულ მეთოდებს. ჩვენ, აგრეთვე, შეგვიძლია გავანალიზოთ მისი შინაგანი მოთხოვნილებები და გავაცნობიეროთ, რომ მოსამართლისა და მედიატორის ფუნქციების შერწყმის ნებისმიერი ცდა სახიფათო წამოწყებაა. და ბოლოს, შეიძლება დავეთანხმოთ გამოთქმას — „კენჭისყრა ბოლოს უღებს დავას და ძლიერთა შორის აჩენს სამართალს“. თუმცა ჩვენ შესაძლოა დიდი სინანულით აღვნიშნოთ, რომ სოლომონის სიბრძნე არ გამოიყენებოდა უთანხმოების იმ სახეებისთვის, რომელთა ყველაზე ზუსტად გადაწყვეტაც ხელის ერთი დაკვრით შეიძლებოდა. იმავდროულად, წინასწარგანზრახ-

* Three-Strike, four-ball Rule.

* იგაენი სოლომონისანი, 18:18.

ფულერი, ადამიანური მიზანი და ბუნებითი სამართალი

ული ქმედება, მისი რეალური აზრის არსებობის შემთხვევაში, ქმნის გარკვეულ ტექნიკურ საჭიროებას იმისთვის სოციალური წესრიგის ფორმას მოუხდეს.

ეს შენიშვნები შეიძლება მივიჩნიოთ პრაქტიკული პრობლემის გადაწყვეტის სურვილის მაჩვენებლად უფრო მეტად ეკონომიკაში, სამართლსა და პოლიტიკაში, ვიდრე ეთიკის თეორიაში. მე მაინც მჯერა, რომ სოციალური წესრიგის ფორმები მიმოფანტავენ თავიანთ ჩრდილებს ეთიკურ განხილვებში, რომლებსაც არანაირი კავშირი მათთან არა აქვთ. ამგვარად, ჩვენ მივაგენით სრულყოფილ ნებაყოფლობით გადაწყვეტილებას (შეთანხმებას), ან მესამე არადინტერესებული მხარის დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას (სასამართლო განკარგულება), ან უმრავლესობის პრინციპს, რაც გულისხმობს ნაგულისხმევ ამოსავალ დებულებებს განხილვებში, რომლებიც სოციალური ორგანიზაციის მსგავსი ტექნიკური პრობლემებისგან იზოლირებულნი ჩანან.

საკითხები, რომელთა განხილვაც ვცადე ამ დასკვნით შენიშვნებში, მერყეობს ყველაზე უმნიშვნელოსა და მნიშვნელოვანს შორის, რასაც კი შეიძლება ადამიანი პირისპირ შეეჩეხოს. ეს საკითხები ერთ დროს აქტიურად განიხილებოდა. ჩვენ ისევ ვცხოვრობთ წინა თაობების მიერ მიღებული დადგენილებებით. რთული წარმოსადგენია, როგორ შეიძლება განახლდეს წინა თაობის შეწყვეტილი საქმე მანამ, სანამ ჩვენ მოვიპოვებთ თანაგრძნობის გარკვეულ ხარისხს ბუნებითი სამართლის სკოლის ძირითადი მიზნების მიმართ.